

Зараз кастова система розглядається як другорядний, рідкісний шлях утвердження публічної влади. Проте у початковий період державогенезу ця форма була широко представлена, принаймні більше, ніж уявляється зараз. Кастова система — це один з варіантів наступного після чіфдому кроку до держави.

ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАРОДНОГО СВІТОГЛЯДУ НА ОРНАМЕНТАХ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ

Ю. Іванова (кафедра культурології та археології НаУКМА)

Вивчення народного світогляду та різноманітних змін у ньому є темою великої кількості наукових праць різного спрямування. За традицією велику увагу приділяли таким напрямкам досліджень у цій галузі, як народна міфологія, народна демонологія, обрядовість — тобто тим темам, де зміни у світогляді проявляються найяскравіше. Але є ще одне джерело інформації, на яке звертали не так багато уваги, — це орнаменти вишивки. Вишивку розглядали більше як явище мистецьке, звертаючи менше уваги на символіку орнаменту або ж користуючись для її вивчення традиційними штампами. Але саме символіка орнаменту вишивки, сам малюнок і навіть техніка його виконання можуть стати у пригоді при дослідженні тих змін у народному світогляді, які сталися впродовж останніх двох століть.

Матеріал, яким користувались для даного дослідження, датується приблизно другою половиною ХІХ ст., тобто — саме тим часом, коли і відбувались майже докорінні зміни у народному світогляді, як це фіксується у працях багатьох етнографів.

Доцільно згадати, що орнамент традиційно виконував велику кількість функцій і мав досить глибоке змістове навантаження. Більшість функцій орнаменту дослідники зараз пов'язують з тими рештками дохристиянських вірувань, які зберігалися в народі досить стійко приблизно до середини ХІХ ст., коли поступово почалося їх зникнення або ж певна трансформація під впливом “нових часів”. На цей період припадає спрощення обрядовості, відхід від суворих колись регламентацій укладу родинного та суспільного життя тощо. Велика кількість елементів світогляду предків стає незрозумілою для наступних поколінь і тому поступово виходить із ужитку. Загалом можна говорити про спрощення як самого

стилю життя, так і життєвого світогляду, і це нанесло свій відбиток на орнамент української вишивки, зокрема — вишивки на одязі.

Перш за все ці зміни простежуються в малюнках орнаменту, які, починаючи з середини ХІХ ст., змінюються майже докорінно, особливо у місцевостях, де швидкими темпами розвивається промисловість і зростає міське населення. Традиційно орнамент на одязі був геометричним, іноді з невеликими домішками сильно геометризованого рослинного орнаменту, виконувався він досить складними “низинковими” техніками. Такий “старий” тип орнаменту відповідав архаїчним світоглядним моментам, мав власну символіку і призначення, зберігаючи у собі прадавні знакові системи, хоча на розглядуваний період вони вже не були повністю зрозумілі як тим, хто вишивав, так і тим, хто носив чи бачив вишитий одяг. Але з другої половини ХІХ ст. геометричні орнаменти поступово починають виходити з ужитку, їх замінюють орнаменти рослинно-квіткові, вже суто декоративні. Забуваються назви старих орнаментальних мотивів, зникає їхнє традиційне тлумачення. Натомість можна прослідкувати появу своєрідної нової символіки, яку народна свідомість пристосувала під квіткові геометризовані орнаменти, що з’являлися у великій кількості під назвою “узоров малороссийских” у різних виданнях і відомі ще під назвою “брокар”. Тут прослідковується певний вплив міської моди, так званого міщанського середовища і спроб наслідування його способу життя, а також, як не дивно, проглядається символіка мотивів суто церковних. Можна сказати, що одним з чинників, який однаково вплинув і на народний світогляд, і на вишивку, було прискорення темпів життя, коли старим традиціям, у тому числі й орнаментальним, вже не залишалось місця у народному побуті.

Звичайно, повністю старі орнаменти з ужитку не вийшли, але, судячи з того, що їх вишивали вже суто механічно, намагаючись пристосувати до простіших технік виконання, не дотримуючись повністю старих канонів, вони вже не відігравали в житті людей тієї ролі, яку їм відводили в давніші часи. Більшість назв мотивів геометричного орнаменту, ставши незрозумілою, або ж зникла, або ж змінилась на такі, які асоціювались в народній уяві з близькими й зрозумілими речами. Це також свідчить про те, що у свідомості людей відбулись великі зміни і давні світоглядні елементи поступово відійшли у минуле.

У наш час спостерігається певне повернення до старих орнаментальних мотивів та технік їх виконання, але це нія-

ким чином не пов'язане із якимись змінами в народному світогляді. Це відбувається під впливом моди на архаїку, причому під архаїкою в даному випадку розуміють орнаменти початку ХХ ст. Назви орнаментів, якщо вони є, як правило, сучасні, частіше вони відсутні, що також свідчить про зникнення колишніх функцій вишивки, які були тісно пов'язані з дохристиянським світоглядом. Майже ніяких повір'їв, пов'язаних з виконанням певних орнаментів, не фіксується — лише окремі відголоски якихось давніх традицій, які виконуються лише через те, "що так треба", або ж тлумачаться по-новому.

Загалом, з вищесказаного можна зробити різні висновки, наголосити хочеться ось на чому: орнамент вишивки на одязі був надзвичайно тісно пов'язаний з народним світоглядом, і всі його трансформації знайшли своє відображення у змінах орнаментів вишивки, причому не лише в малюнку, але й у його тлумаченні.

ДО ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ТЮРКСЬКИХ ЕТНОСІВ НА ЕТНОГЕНЕЗ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

А. Черненко (кафедра культурології та археології НаУКМА)

Минуло п'ять років з того часу, як Україна проголосила свою незалежність. Ця подія сприяла посиленню ще більшого інтересу серед українського народу до своєї історії та культури. Це, зі свого боку, призвело до справжнього буму в спробах вирішення проблеми українського етногенезу. Які тільки гіпотези щодо походження українського народу не пропонувалися за ці роки широкому читачеві. Безпосередньо праукраїнцями проголошувались: трипільці, біблійні народи рош, фувал, етруски, скіфи-орії та багато інших зниклих народів найдавніших часів. Але у цьому різноманітті псевдоісторичних гіпотез, які з'явилися на хвилі історичного романтизму, майже не з'явилось серйозних історичних досліджень, які б наблизили проблему українського етногенезу до свого вирішення.

На сьогоднішній день історично доведеним вважається, що зародження українського етносу припадає на добу високого (ХІ-ХІІ ст.) середньовіччя і відбувалось це в надрах давньоруської етномовної спільності на теренах Київської Русі. Народження ж його припадає на ХV або навіть на кін. ХV — поч. ХVІ ст. і відбувається це на терені Великого князівства Литовського.